

Макроекономіка

Наталія ОСАДЧА

**ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ**

Резюме

Досліджено та виявлено ряд перешкод, які стримують ефективний розвиток підприємств. Визначено перелік колізій, наявних у законодавчих актах, які регулюють надання фінансової підтримки підприємствам, що займаються інноваційною діяльністю. Проаналізовано програми стимулювання інноваційних підприємств у країнах Європи та запропоновано напрямки активізації інноваційної діяльності.

Ключові слова

Інноваційна політика, пільги, державна фінансова підтримка, розробки.

Класифікація за JEL: O30, O38.

© Наталія Осадча, 2015.

Осадча Наталія, докт. екон. наук, професор, Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ, Україна.

Актуальність теми. Для успішного розвитку країни і співпраці з країнами світу необхідно здійснювати поступову модернізацію економіки, яка повинна ґрунтуватися на впровадженні у виробництво досягнень науково-технічного прогресу з метою виготовлення продукції з інноваційним наповненням та конкурентоспроможною на зовнішньому і внутрішньому ринках. При цьому державну політику необхідно спрямувати на зміну структури економіки шляхом пріоритетного розвитку високотехнологічних виробництв як основи переведення її на інноваційний шлях розвитку.

Модернізація економіки України передбачає формування нової економічної політики, в основі якої лежить інноваційний розвиток країни. Перемагають у конкурентній боротьбі в глобальному просторі саме країни, що модернізують свою економіку та орієнтують діяльність підприємств на виготовлення продукції інноваційного характеру.

В основі інноваційного розвитку лежить формування інституційного середовища та інфраструктури, яка включає мережу бізнес-інкубаторів, індустриальних, технонаукових парків, яка б сприяла технічному розвитку та модернізації економіки. Створення мережі інфраструктури інноваційного розвитку передбачає формування системи державної підтримки підприємств, які займаються інноваційною діяльністю.

Після економічної та політичної кризи 2013–2014 рр. в Україні розпочався перший етап реформ щодо модернізації економіки країни, на першому етапі була переглянута система законодавства країни щодо формування мережі індустриальних парків, планується: спростити регуляторні процедури, які пов'язані з передачею землі в оренду та суборенду; встановити прозорі критерії для отримання державної підтримки; ввести додаткові стимули або відтворити дію існуючих; забезпечити права резидентів індустриальних парків на безперешкодний доступ до інформації щодо наявних потужностей (електро-, тепло-, водопотужностей тощо) у ресурсних монополістів; запровадити обов'язкову систему публічного оприлюднення інформації про індустриальні парки.

На цей час опубліковано значну кількість праць, присвячених проблемам модернізації економіки та вдосконалення інноваційної політики. Серед учених, які зробили найбільший внесок у дослідження цих питань, слід відзначити В. М. Гейця [1], І. Г. Дежіню [2, 3], М. З. Згуровського [4], О. Б. Ленчук [5], О. А. Мазура [6], С. В. Пустовойта [7], Н. В. Смородинську [8], Є. В. Савельєва [9], Л. І. Федулову [10]. Але питання вдосконалення інституційних засад формування інноваційної політики в умовах модернізації економіки не достатньо відпрацьовано.

Метою статті є аналіз інституційного середовища інноваційної політики, системи державної підтримки інноваційної діяльності в Україні та країнах, що здійснювали ефективні економічні реформи в інноваційній сфері, та визначення напрямів активізації інноваційної діяльності.

Результати дослідження Однією із проблем зовнішньоекономічної діяльності України є те, що вона продовжує залишатися сировинною базою та імпортозалежною, незважаючи на величезний ресурсний потенціал та наявні можливості. Модернізація економіки країни залишається гостропроблемним питанням для країни через відсутність системи реформ у цьому напрямі. Реформи повинні, в першу чергу, стосуватися засад інноваційної політики в напрямі створення стимулів до розвитку наукового потенціалу, який би відповідав викликам сучасної економіки; інфраструктури інноваційної діяльності; привабливих умов для інвесторів; жорсткої системи контролю за державною підтримкою, засад для розвитку інноваційної культури в країні.

Зміну інноваційної політики, в першу чергу, необхідно розпочати з визначення пріоритетних напрямів інноваційної політики, що створить максимально сприятливі умови для модернізації промисловості.

Загальні показники, які характеризують інноваційну діяльність в Україні, мають тенденцію до зростання кількості інноваційних підприємств та обсягу витрат на інноваційну діяльність, але при цьому реальних структурних зрушень та модернізації економіки не відбувається (рис. 1, 2).

Серед причин відсутності інноваційного розвитку є складні умови ведення бізнесу в Україні. За рейтингом світового банку, Україна займає у світі 183-тє місце за показниками, які характеризують легкість ведення бізнесу. Найбільш проблемними складовими цього рейтингу є податкова система, введення міжнародної торгівлі, реєстрація майна, відкриття та закриття бізнесу на території України (табл. 1).

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних. Визначення поняття «інноваційна політика» в цьому законопроекті відсутнє, але наведено мету і принципи інноваційної політики [15].

Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу України, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Рисунок 1

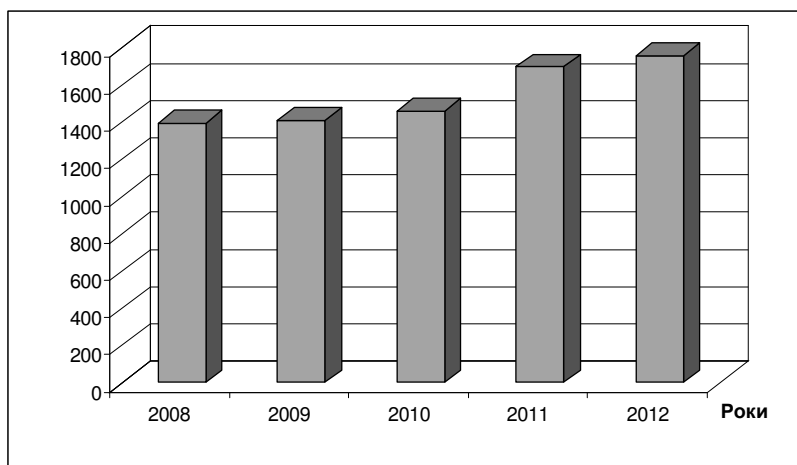
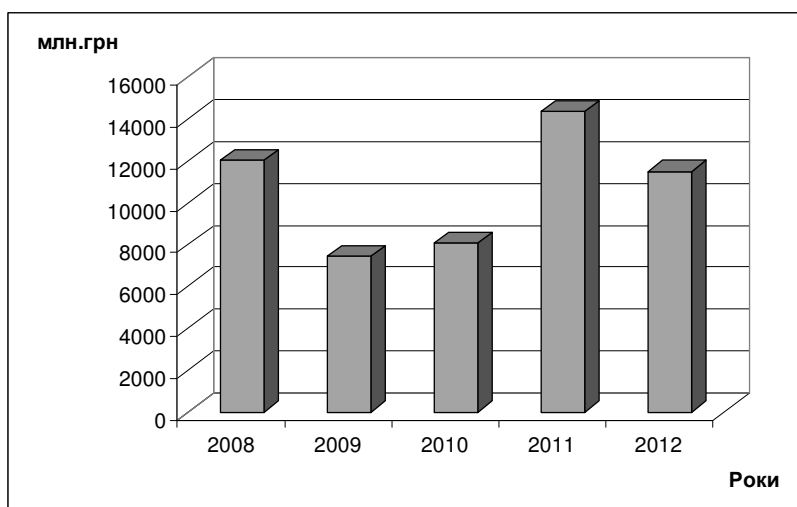
Кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю

Рисунок 2

Обсяг витрат промислових підприємств на інноваційну діяльність, млн. грн.

Складено автором за: Наукова та інноваційна діяльність у 2008 р. : стат. зб. – С. 156, 179; Наукова та інноваційна діяльність у 2013 р. : стат. зб. – С. 160, 182.

Таблиця 1

**Рейтинг України щодо показників, які характеризують
легкість ведення бізнесу в Україні за 2011 р. [13]**

Показник	Місце у рейтингу 2010 р.	Місце у рейтингу 2011 р.
Відкриття бізнесу	136	118
Робота з дозволами на будівництво	181	179
Реєстрація майна	160	164
Отримання кредиту	30	32
Захист інвесторів	108	109
Сплата податків	181	181
Міжнародна торгівля	139	139
Забезпечення виконання контрактів	43	43
Закриття бізнесу	145	150

До основних принципів державної інноваційної політики належать: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [15].

Виходячи із вищезазначеної мети інноваційної політики, існує чотири напрями інноваційної політики, а саме: інноваційна політика «технологічного поштовху», інноваційна політика «ринкової орієнтації» (ґрунтується на тому, що держава за такої політики відіграє другорядну роль, головними учасниками є безпосередньо суб'єкти господарської діяльності, які здійснюють інноваційну діяльність з власної ініціативи); інноваційна політика «соціальної орієнтації», спрямована на залучення громадськості як рушійної сили інноваційного розвитку; інноваційна політика, що спрямована на зміни економічної структури господарського механізму.

Універсальною інноваційною політикою є комбінація зазначених політик з пріоритетним розподілом галузей впровадження. Проте в сучасних умовах економічних реформ необхідно активізувати діяльність громадськості, створити умови формування неурядових організацій та спілок, які будуть безпосередньо зацікавлені в модернізації економіки та виступати ініціаторами інноваційного розвитку, вносити пропозиції щодо змін в інституційному середовищі інноваційної політики. Слід зазначити, що у порівнянні з європейськими, українські мережі інновацій інфраструктури підтримки бізнесу мають достатньо низький рівень взаємодії як у мережах, так і між ними. Українські складові інфраструктури підтримки бізнесу та інновацій не об'єднуються в мережі, оскільки вони здебільшого про них навіть не знають.

Фінансування науки за залишковим принципом, відсутність стимулів до інноваційної діяльності та державної підтримки високотехнологічних підприємств, недосконале законодавство, тотальна корумпованість державних чиновників призвели до вкрай негативних структурних змін в економіці, а саме зростання частки сировинних, низькотехнологічних виробництв та занепаду високотехнологічних.

Однією з форм розвитку інновацій на першій стадії є створення наукових парків при університетах країни. При цьому у ст. 65 Закону України «Про вищу освіту» зазначається: «Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу». У ст. 66 Закону України визначено умови створення бізнес-інкубаторів, технологічно-наукових парків тощо [16].

Проте адміністрація науково-дослідних установ та університетів не має вагомих стимулів для активізації своєї наукової діяльності в межах наукових парків та розраховує на стару договірну форму виконання робіт для замовників, яких стає з часом все менше. Альтернативною формою договірної форми виконання робіт є формування наукових парків у ВНЗ, в яких здійснювалися б «start-ups». Регіональних інноваційних систем, в яких би формувалися ідеї та відповідний попит, у країні не сформовано. Причиною цього є законодавчі колізії, відсутність дієвої державної підтримки, застарілий механізм науково-дослідної діяльності, який не передбачає вироблення конкурентоспроможних ідей та самостійний пошук інвесторів.

Слід зазначити, що система управління інноваційною політикою в Україні має нескоординований характер, відсутній будь-який орган управління, який би відповідав за інноваційну політику як єдиний представник, система охоплює велику кількість різних міністерств, агентств і комітетів. Міністерство освіти і науки відповідає за розробку та реалізацію державної політики в науковій, технологічній та інноваційній сфері, реалізація інноваційної політики включається й до завдань Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

Національна академія наук, галузеві міністерства формують власні інноваційні політики, створюють інструменти реалізації, мають систему науково-дослідних інститутів, джерела фінансування (свій бюджет), матеріальну базу та трудові ресурси. Необхідно скоординувати діяльність органів, які реалізують інноваційну політику в єдиній стратегії, де кожне міністерство, комітет, інститут відповідає за етапи модернізації економіки, реалізацію інноваційної політики та закріплення їх функцій законодавчою нормою.

Для цього доцільно Міністерство економічного розвитку та торгівлі визначити координуючим органом і закріпити це законодавчою нормою. В Законі України «Про інноваційну діяльність» необхідно визначити окремим розділом роль та функції міністерства щодо координації діяльності органів влади з реалізації інноваційної політики (рис. 3).

Для усунення цих перешкод необхідно визначити пріоритетні цілі як для національних, так і для регіональних програм.

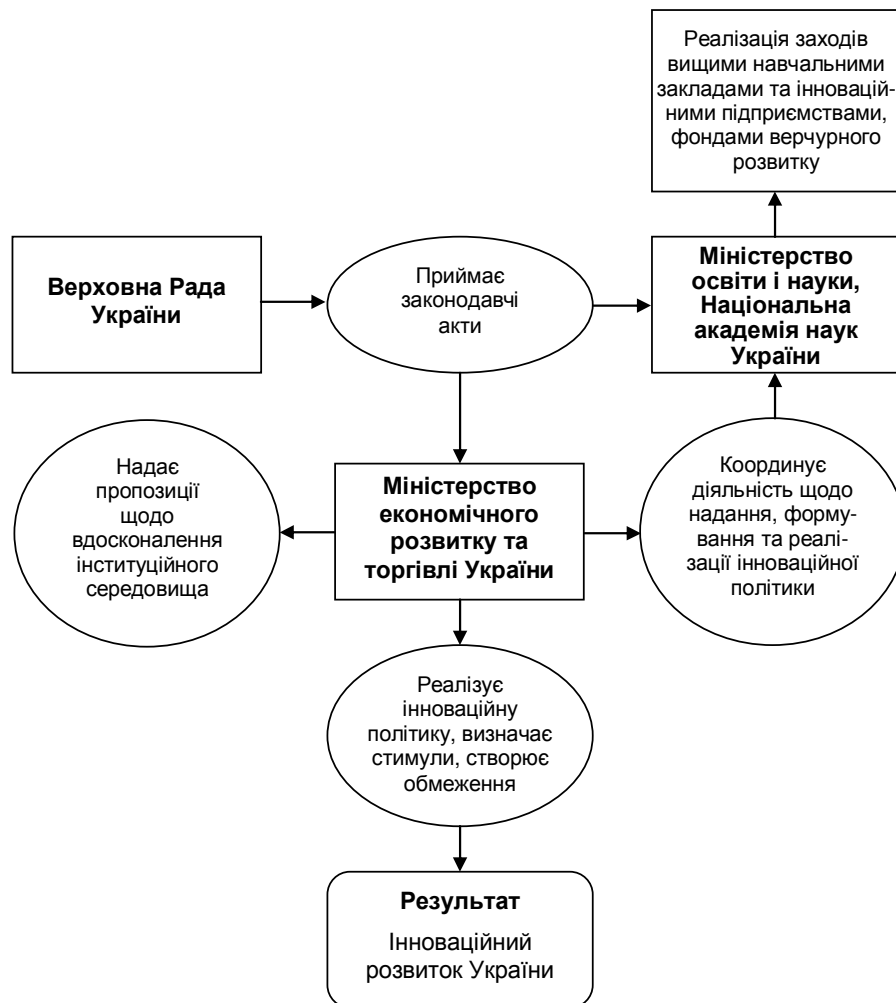
В Україні існує проблема розриву національних інноваційних програм з регіональними, що пояснюється різноманітністю інноваційних потенціалів кожного регіону та країни. Проведення реформ двадцять років тому (включаючи Болгарію та Румунію) підтверджує те, що перехід від регіональної до централізованої політики інноваційного розвитку є складним процесом, регіонам важко перебудувати свою інноваційну політику відповідно до національних програм. Після двадцяти років реформ регіональні програми ЄС відстають від національних, цей факт необхідно враховувати при формуванні інноваційної політики в Україні у процесі модернізації економіки України. В країнах ЄС не існує рішень щодо можливості збалансування інтересів регіонів у єдиній програмі, хоча існують компромісні рішення між відносними перевагами багаторегіональних програм (значне фінансування, відсутність дублювання) та регіональними програмами, які адаптовані до вирішення регіональних питань інноваційного розвитку і враховують специфіку регіонального розвитку [13]. Інакше кажучи, в ЄС так і не відпрацьований єдиний підхід до координації регіональних програм у єдиній державній програмі.

В Україні регіональна інноваційна політика є залежною та побічною від стану і діяльності її промисловості. В період модернізації економіки стан розвитку регіональної інноваційної політики можна охарактеризувати як початковий. Слід зазначити, що урядом України було докладено багато зусиль для визначення конкретних цілей та започаткування певних проектів, зроблено кроки для розвитку інноваційної інфраструктури. Проте інфраструктура не відповідає вимогам інвесторів, відсутні необхідні комунікації, місцезнаходження індустріальних парків є незручним для інвесторів (віддаленість від ринку збуту, транспортних шляхів, кордону, відсутність наявності кваліфікованої робочої сили), немає інформації щодо наявності та стану розвитку інфраструктури. Розвиток регіональної інноваційної політики відрізняється в кожному регіоні, в західних регіонах та центрі більше уваги приділяють створенню наукових парків, умов їх роботи; на сході сформувалась мережа індустріальних парків, були

спроби до формування вільних економічних зон промислового типу. Багато регіонів мають труднощі із залученням інвесторів та обранням траєкторії інноваційного розвитку. Цей факт необхідно враховувати при формуванні національної інноваційної політики в умовах модернізації економіки.

Рисунок 3

**Схема координації державних та законодавчих органів
щодо активізації інноваційного розвитку (авторська розробка)**

Інноваційна політика країн ЄС підтримується державою на належному рівні. Сума коштів, яка виділяється в Європі, вища, ніж в Україні: у ЄС бюджет невеликих програм складає близько 90000 євро. Для великих програм передбачено фінансування від 2 до 3 млн. євро. В Україні навіть найбільш фінансовані програми мають бюджет у межах 15–18 тис. євро (дані за 2007 та 2009 рр.) [13].

Національні та регіональні програми ЄС спрямовані на створення інноваційних компаній при науково-дослідних установах, університетах, формування бізнесу у сфері інновацій, ефективну маркетингову політику просування зразків, пошук інвесторів. Місія та цілі такої програми залежать від національної стратегії та амбіцій вищого керівництва. Основні цілі програми можуть бути економічними (розвиток окремих галузей), соціальними (створення робочих місць, охорона здоров'я, безпека). Регіональні інноваційні програми ЄС спрямовані на децентралізацію інноваційної політики, спочатку визначаються цілі національної економіки, а потім формуються регіональні програми в залежності від ролі регіону та його потреб, промислового потенціалу. Національні кластерні програми широко застосовуються в країнах ЄС. Європейська кластерна обсерваторія визначила 69 національних кластерних програм у 31 країні, що досліджувалися. У більшості країн є одна чи дві програми, що фінансуються державою.

Інноваційна політика країн світу спрямована на підтримку розвитку мережі бізнес-інкубаторів, наукових та технологічних парків. Перші бізнес-інкубатори були створені у США, Великій Британії та Франції у 1960-х рр., зараз вони існують у більшості промислово розвинених країн. Наукові та технологічні парки забезпечують сприятливе середовище для таких підприємств, вони надають дешеві приміщення, в яких наявне необхідне виробниче обладнання.

В Європі існує понад 900 бізнес-інкубаторів, і щороку в інкубаторах формуються тисячі нових компаній. Бізнес-інкубатори створюються за підтримки місцевих органів влади та за рахунок спонсорських внесків. Упродовж двох останніх десятиліть кластерні ініціативи з'явилися у всіх ринкових економіках, вони сформувалися в ефективну модель організації інноваційної діяльності.

В Україні сформувалось інституційне середовище регулювання інноваційної діяльності, в якому відсутня будь-яка державна фінансова підтримка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Для цих підприємств передбачені тільки митні преференції, ускладнює цю ситуацію неповернення кредитів за ПДВ (табл. 2). Державна фінансова підтримка надається інвесторам, які здійснюють інвестування у пріоритетні галузі економіки (табл. 3). При цьому надання цієї підтримки припинено, та інвесторам надаються тільки митні преференції. Визначені в законодавчому акті критерії пріоритетності галузей економіки є незрозумілим для потенційних іноземних інвесторів, і сфера діяльності потенційних інвесторів найчастіше виходить за межі цього

законодавчого акта. В практиці ЄС критерії пріоритетності в законодавстві не використовуються, для того щоб не створювати додаткових обмежень. На перших кроках становлення інноваційної системи державі доцільно зайняти роль менеджера, при цьому вкладення грошей у розвиток інноваційних видів діяльності принесе прибутки до держбюджету.

Таблиця 2

Законодавчі акти, які регулюють надання фінансової підтримки підприємствам, що займаються інноваційною діяльністю

Нормативно-правові акти	Державна фінансова підтримка
Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р., № 40-IV	Відсутня
Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., № 1560-XII	Припинено
Закон України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р., № 5018-VI	Припинено / надаються тільки митні преференції
Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р., № 5205-VI	Припинено / надаються тільки податкові та митні преференції
Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.10.2012 р., № 5460-VI	Державної підтримки немає. Визначаються пріоритетні напрями інноваційної діяльності
Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.» від 01.03.2010 р., № 243	Припинено
Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р., № 94/96-ВР	Державної підтримки немає. Формується правовий режим інвестиційної діяльності, надаються державні гарантії у разі зміни законодавства, гарантується компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам

Таблиця 3

Державна фінансова підтримка, яка надається інвесторам згідно із Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (надання фінансової підтримки припинено)

Державна підтримка	Реалізація
Зниження ставки на прибуток: – з 2013 р. до 2017 р. ставка податку – 0%; – з 2017 р. по 2022 р. – 8%; – з 2023 р. – 16%.	Поетапне підвищення ставки податку
Звільнення від мита та можливість відстрочення сплати податку на додану вартість при імпорті обладнання та комплектуючих, які необхідні для реалізації проекту	Звільнення від мита. Відстрочення шляхом надання митниці податкового векселя на суму податкового зобов'язання за кредитом щодо ПДВ
Встановлення методи прискореної амортизації	Можливість швидкого повернення інвестицій за рахунок застосування методи прискореної амортизації

Міністерство економічного розвитку та торгівлі повинне визначати точки економічного зростання, а інноваційна система країни може формуватися поетапно. Наприклад, на першому етапі створити одну дійову вільну економічну зону промислового типу з певними пільгами та жорсткою системою контролю щодо виходу товару без сплати податків і митну територію України для одного з видів діяльності промислового виробництва.

Зробити це можна у вигляді експерименту в одному із регіонів країни для визначення ризиків та механізму функціонування її у сучасних економічних умовах.

На другому етапі доцільно створити план формування таких зон та надання пільг науко-індустріальним паркам. При цьому ініціатива формування вільних зон та інноваційних систем повинна виходити «зверху», тобто з боку уряду, що зменшить прояви корупції на перших етапах створення інноваційних систем.

Так, у Законі України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р., № 40-IV також відсутній механізм податкових пільг для стимулювання інноваційної діяльності.

Закон описує модель інноваційних відносин традиційно орієнтованої економіки, що будується виключно на механізмах прямого і непрямого державного фінансування, які фактично не працюють. У ньому відсутня чіткість у визначеннях таких понять, як «інноваційна діяльність», «інноваційне підприємство», «інноваційна інфраструктура», «суб'єкти інноваційної діяльності», «національна інноваційна система».

Стан справ з державною підтримкою інноваційної діяльності свідчить про повну її відсутність, що вважається проявом корупції. Слід зазначити, що інноваційна діяльність на стадії «start-ups» супроводжується великим ризиком та повністю відсутня мотивація у науковців щодо створення інноваційного продукту.

В Європейському Союзі розповсюджена практика надання прямої фінансової підтримки підприємствам, полегшення доступу до джерел фінансування, зменшення податкового тягаря, усунення бюрократичних перепон. У країнах з розвинутою ринковою економікою існують такі форми стимулювання інноваційних підприємств: створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Великобританія, Нідерланди); відстрочення сплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія); пряме фінансування (субсидії, позики), що сягають 50% витрат на створення нової продукції і технологій (Франція, США й інші країни); спрощене оподаткування для підприємств, що діють в інноваційній сфері; надання позичок, зокрема без виплати відсотків (Швеція); безкоштовне ведення діловодства за заявками індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірених (Нідерланди, Німеччина) [17]. Слід відзначити досвід такої країни, як Ірландія, яка магістральним напрямом своєї економічної політики визначила створення інноваційного офшора та запровадила максимальні податкові пільги для інновацій серед своїх прикордонних сусідів. У країнах ОЕСР обсяг податкових стимулів значно збільшився за останніх 15 років. Податкові стимули переважно передбачаються для сфери розробок та досліджень і вважаються непрямими заходами стимулювання наукових досліджень та інноваційної діяльності. В країнах ЄС існує два основних види податкових стимулів:

1. Податкові кредити і зниження розміру податків на оподатковуваний прибуток.
2. Відшкодування сплачених податків [13].

Програми стимулювання інноваційної діяльності відрізняються податковими пільгами, спеціальними умовами цільових програм, у них визначена система стимулів та податків для неприбуткових компаній, іноземних і національних наукових досліджень. Система стимулів для кожної галузі у більшості випадків сформована окремо, передбачено трансфер технологій. Відсутність державної фінансової підтримки підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, та існуюча система їх оподаткування в Україні залиша-

ються найголовнішою перешкодою для розвитку підприємництва. Для України доцільно використовувати систему пільг країн, які проходили ті ж етапи становлення інноваційної системи. Так, дія парків у Польщі здійснюється на підставі дозволу Міністра економіки. Для управляючого парку існує таке коло пільг:

1. Управляючий звільняється від податку на придбання або права збу-ту на нерухомість, що перебуває на території індустріального парку (СЕЗ).

2. Міністр економічного розвитку своїм розпорядженням може звільни-ти управляюче товариство від податку на прибуток від юридичних осіб у ви-тратній частині протягом фінансового року або в наступному році з метою розвитку зони, в тому числі на придбання управляючим нерухомості або ін-ших речей, які будуть використовуватись для ведення підприємницької дія-льності на території зони також на модернізацію і розширення економічної й технічної інфраструктури на території зони [17].

За умови використання досвіду Польщі щодо надання пільг для під-приємців в Україні сформується умови, менш обтяжливі для Держбюджету України, ніж ті, що сформульовані в Законі України «Про стимулювання інве-стиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення но-вих робочих місць», вони можуть бути використані замість існуючих. При цьому буде сформовано дійовий механізм розвитку інноваційної діяльності та підґрунтя для залучення інвесторів.

Існуючі наукові розробки та ідеї не відповідають сучасним викликам економіки і практично не приваблюють інвесторів. Для активізації інновацій-ної діяльності необхідно здійснити реформи у цій сфері в напрямі створення єдиної системи державного регулювання інноваційної діяльності, надання фінансової підтримки інноваційній діяльності (як у більшості країн Європи), створити систему обмежень, щоб уникнути прояву корупції, жорстку систему контролю за наданням державної фінансової підтримки. При формуванні ба-лансу стимулів та обмежень інноваційної діяльності в Україні необхідно вра-ховувати європейський досвід та сучасні виклики національної економіки.

Щодо формування сприятливих умов для розвитку інноваційної діяль-ності необхідно переглянути Закон України «Про пріоритетні напрями інно-ваційної діяльності в Україні» від 16.10.2012 р., № 5460-VI та Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях еконо-міки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р., № 5205-VI, ви-значити в них державну фінансову підтримку та доповнити пріоритетні на-прями інноваційної діяльності. Одним з можливих варіантів є формування окремого переліку пріоритетів інноваційної діяльності, який затверджується Кабінетом Міністрів України або Міністерством економічного розвитку і торгі-влі. Для економічних реформ інноваційної сфери на перших етапах модерні-зації економіки необхідно враховувати досвід країн, які проходили такі ж ета-пи становлення економіки у сучасному світі, як Україна, та мають вагомий ре-

зультати в цьому процесі. Так, у Польщі створені спеціальні єдині умови для всіх техноіндустріальних парків, які переглядаються Радою міністрів.

В Законі України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р., № 5018-VI також припинена державна підтримка, надаються тільки митні преференції. Державна підтримка щодо кредитування та фінансування інноваційної діяльності була передбачена в Законі України «Про інноваційну діяльність» та в Постанові КМУ «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.» від 01.03.2010 р., № 243 (табл. 4).

Таблиця 4

Державна підтримка щодо кредитування та фінансування інноваційної діяльності (припинена)

Нормативні акти, згідно з якими надається підтримка	Зміст підтримки
<i>Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» надаються:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – державні гарантії щодо залучених кредитних ресурсів для інвестиційних проектів; – компенсація за рахунок бюджетних коштів відсотків за кредитами; – фінансування реалізації інвестиційних проектів. 	<ul style="list-style-type: none"> – зниження відсоткових ставок за кредитами; – повне або часткове покриття кредиту; – зниження обсягу залучених коштів для реалізації проекту.
<i>Згідно із Постановою КМУ «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.» від 01.03.2010 р., № 243 надаються:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – компенсація за рахунок бюджетних ресурсів відсотків за кредитами; – фінансування реалізації інвестиційних проектів. 	<ul style="list-style-type: none"> – повне або часткове покриття витрат відсотків за залученими кредитами; – зниження обсягу коштів, які необхідні для реалізації проекту.

Державну підтримку щодо кредитування та фінансування також припинено. За таких умов інноваційна діяльність у країні, яка знаходиться на першому етапі модернізації економіки, не може існувати.

Для активізації інноваційної діяльності в університетах необхідно спростити процедуру створення інноваційних компаній «start-ups», визначити процедуру включення майнових інтелектуальних прав до статутних фондів, а також процедуру передачі дивідендів інститутам. Окремі питання виникають щодо надання університетам більшої фінансової автономії для здійснення певних фінансових операцій, оминаючи в більшості випадків тривалі і виснажливі процедури подачі заяв до Казначейства України, та надання можливості університетам витратити доходи від зазначених коштів на інтернаціоналізацію, підтримку досліджень і розробок або комерційну діяльність.

Необхідно переглянути засади кредитної політики для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, пропонується визначити в Законі України «Про інноваційну діяльність» компенсацію відсотка за кредитами, безвідсоткове кредитування чи надання державних гарантій. Доцільно здійснювати діяльність за рахунок Національної венчурної компанії, яку необхідно створити шляхом початкового створення фінансово-кредитної установи у структурі Держінформнауки та поступово трансформувати у національну венчурну організацію.

Для активізації інноваційної діяльності необхідно відновити державну фінансову підтримку шляхом внесення правок у законодавчі акти, які регламентують її одержання та в яких її дія припинена, створити новий законопроект «Про державну фінансову підтримку інноваційної діяльності», в якому надавалися б державна фінансова підтримка та пільги щодо розвитку венчурного підприємництва. До державної фінансової підтримки в Україні необхідно ввести: пільги на ПДВ; пільги щодо податку на прибуток один рік; звільнення від податку на нерухомість; митні преференції при ввезенні обладнання; компенсацію (повну або часткову) відсотка за кредитами, що сплачуються підприємствами банкам та 50% інших фінансово-кредитних установ за кредитування інноваційних проектів; безвідсоткове кредитування (з інфляційною індексацією) інноваційних проектів у пріоритетних напрямках. При цьому необхідно законодавчо закріпити державні гарантії банкам, які займаються кредитуванням інноваційних проектів (табл. 5). Введення пільг з одночасною жорсткою системою контролю щодо її використання приведе до активізації інноваційної діяльності. Наприклад, введення митних преференцій при ввезенні обладнання приведе до активізації інвестиційної діяльності в переробній промисловості, а саме в таких видах діяльності: виробництво електронного устаткування, виробництво комп'ютерів, електронної продукції, виробництво гумових та пластмасових виробів, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, текстильного виробництва, виробництво готових металевих виробів, виробництво автотранспортних засобів та причепів.

Таблиця 5

**Законодавчі зміни, які необхідно зробити
для активізації інноваційної діяльності**

Нормативно-правові акти	Державна фінансова підтримка
Створення нового законопроекту «Про державну фінансову підтримку інноваційної діяльності» та введення змін до діючого Закону України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р., № 5018-VI	<ul style="list-style-type: none"> – пільги на ПДВ; – пільги щодо податку на прибуток один рік; – звільнення від податку на нерухомість; – митні преференції при ввезенні обладнання; – компенсація (повна або часткова) відсотка за кредитами, що сплачуються підприємствами банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів; – безвідсоткове кредитування (з інфляційною індексацією) інноваційних проектів у пріоритетних напрямках; – надання державних гарантій банкам, що здійснюють кредитування інноваційних проектів у пріоритетних напрямках
Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., № 1560-XII	<ul style="list-style-type: none"> – створити національну венчурну компанію, яка буде здійснювати фінансування інноваційних проектів; – відтворити фінансову підтримку кредитування: зниження відсоткових ставок за кредитами; – повне або часткове покриття кредиту, знизити обсяг залучених коштів для реалізації проекту або сформувати у вигляді, який пропонується автором законопроекту «Про державну фінансову підтримку інноваційної діяльності»
Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.» від 01.03.2010 р., № 243	– відтворити фінансову підтримку та узгодити з новими законодавчими актами

Механізмом формування державної підтримки може бути створення фондів вечурного фінансування на регіональному рівні і виділення в Держбюджеті, обласних бюджетних коштів для державної фінансової підтримки. Ця практика розповсюджена в більшості країн світу.

За даними ЮНЕСКО, загальний рівень фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розрахунку на одного наукового працівника в Україні приблизно у 6 разів нижчий, ніж у США та Німеччині, в 5 разів у Японії та у 1,3 разу в Російській Федерації. «Недостатній обсяг фінансування наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету протягом останніх 10 років унеможливує виконання державних цільових наукових і науково-технічних програм, на виконання яких спрямовується лише 6–7% загального обсягу фінансування наукової і науково-технічної діяльності» [25]. Це визнаний державою факт та закріплений у розпорядженні КМУ від 8 жовтня 2012 р., № 780-р. Наприклад, у Фінляндії в бюджеті на 2009 р. було заплановано виділення 1,9 млрд. євро на науку та дослідження.

В Нідерландах існує схема Technical Development Credits, яка передбачає надання малому бізнесу позик, що також можуть не повертатися у випадку технічної чи комерційної невдачі. Шведський інвестиційний фонд ALMI Foretagspartner AB, основним акціонером якого є уряд, звільняє фірми, що одержали на 6–10 років кредити з метою забезпечення стартового капіталу, від сплати відсотків у перші два роки і виплати самого боргу за позикою протягом перших чотирьох років. У Німеччині і Франції для таких цілей створюються спеціальні фінансові інститути, де держава виступає як великий акціонер чи вторинний гарант. В Ізраїлі була створена державна компанія «Yoza», основна ідея створення якої – залучити до партнерства широко відомих і успішних на Заході венчурних підприємців.

Існуючі в Україні венчурні фонди не виконують тих функцій, які притаманні для них у міжнародній практиці щодо активізації інноваційної діяльності. Для повноцінного функціонування в Україні венчурних фондів необхідно запровадити низку організаційно-правових заходів: залучення до інвестування венчурного підприємництва не тільки юридичних, але й фізичних осіб, створити систему відповідних гарантій як з боку держави, так і з боку муніципальних органів, запровадити заохочувальні механізми податкових пільг.

Незважаючи на низку законів, наказів та нормативно-правових актів, які було прийнято для вирішення цих питань, інноваційний бізнес залишається у непрозорому та затратному регуляторному середовищі.

В ЄС сформована мережа підтримки підприємництва (EEN), яка допомагає міжнародним партнерам у веденні бізнесу і спрощує технологічну співпрацю підприємств та дослідних інститутів. В Україні існують проблеми щодо практичного використання наукового потенціалу. Власники українських підприємств віддають перевагу придбанню технологій у країнах ЄС замість розробки технологічних рішень у співпраці з українськими державними науково-

дослідними інститутами – університетами. Головною проблемою цього є відсутність стимулів у науковців до комерціалізації своїх розробок, надання розробок відповідно до потреб вітчизняних підприємств. Законодавство з прав інтелектуальної власності досі є суперечливим.

Вартість патентування для вітчизняних науковців є високою та на 40–85% вища, ніж у західних країнах. З метою захисту та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, створених за рахунок коштів державного бюджету, необхідно передбачити надання безкоштовної ліцензії та створити умови щодо можливості її використання на потреби держави. Законодавство, що регулює створення наукових парків, є недосконалим, в ньому відсутні поштовхи для їх створення та будь-яка фінансова підтримка.

В Україні також необхідно створювати та здійснювати фінансування мережі центрів Європейської мережі підтримки підприємництва (ЄМП) з метою забезпечення інфраструктури підтримки бізнесу та інновацій, можливості надання сучасних брокерських послуг і послуг з трансферу технологій. З цією метою Міністерству економічного розвитку та торгівлі необхідно:

1. Скоординувати діяльність міжнародних, національних та регіональних центрів з трансферу технологій.
2. Забезпечити доступ до науково-технічної інформації, що дозволить вітчизняним підприємцям користуватися інформацією щодо розробок вітчизняних науково-дослідних інститутів та університетів.
3. Привести законодавство з проведення тендерів на НДДКР у відповідність зі стандартами держав-членів ЄС.
4. Створити процедуру відбору розробок прозорою і відкритою, залучати незалежних експертів.

Висновки. Українська інноваційна система перебуває на стадії реорганізації з метою модернізації економіки. Одним із перших етапів активізації інноваційної діяльності є створення зони вільної торгівлі промислового типу для переробної промисловості із закріпленою законодавчою нормою системою пільг. Державну фінансову підтримку доцільно створювати з врахуванням досвіду країн, які пройшли такі ж етапи становлення, що й Україна. У механізмі створення та координації інноваційної діяльності Міністерству економічного розвитку та торгівлі необхідно надати координуючу роль у визначенні пріоритетів інноваційного розвитку, точок економічного зростання та закріпити це законодавчою нормою. На другому етапі доцільно сформувати план створення таких зон та надання пільг наукоіндустріальним паркам, системам контролю за пільгами та відповідальності за порушення. Для формування інноваційної політики, яка б задовольняла сучасні виклики, необхідно використовувати схему регуляторного режиму інноваційної діяльності, який би включав цілі, суб'єкти, стимули та обмеження, алгоритми реалізації інноваційної діяльності, ресурси, стратегії.

Для визначення привабливості та цінності розробок вітчизняних науковців для інвесторів необхідно здійснювати моніторинг та оцінку інноваційного розвитку, досліджувати розробки науковців, аналізувати вже існуючі розробки (базу Українського інституту науково-технічної та економічної інформації), систематизувати в аналітичні матеріали і розміщувати їх на сайтах, до яких мали б доступ підприємці, їх спілки (ці дослідження може здійснювати Держінформнаука).

Для вдосконалення законодавчо-нормативної бази регулювання інноваційної політики необхідно внести зміни в Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., № 1560-XII, Закон України «Про індустриальні парки» від 21.06.2012 р., № 5018-VI, Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р., № 5205-VI, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.10.2012 р., № 5460-VI, Постанову КМУ «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.» від 01.03.2010 р., № 243, Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р., № 94/96-ВР в напрямі формування стимулів для активізації інноваційної діяльності, координації діяльності міністерств та відомств при формуванні та реалізації інноваційної політики.

Література

1. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще не до кінця вивчена... / В. Геєць // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 10–11.
2. Дежина И. Г. Механизмы стимулирования коммерциализации исследований и разработок / И. Г. Дежина, Б. Г. Салтыков. – М. : ИЭПП, 2004. – 151 с.
3. Дежина И. Г. Технологические платформы и инновационные кластеры: вместе или порознь? / И. Г. Дежина. – М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2013. – 124 с.
4. Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни [Електронний ресурс] / Інтерв'ю ректора Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» журналісту газети «Дзеркало тижня» // Дзеркало тижня. – 2011. – № 2. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/articles/73711#article>.

5. Ленчук Е. Формирование инновационной инфраструктуры в российских регионах / Е. Ленчук // Вестник Института экономики Российской академии наук. – 2013. – № 5. – С. 76–91.
6. Мазур А. А. Технологічні парки України: цифри, факти, проблеми / А. А. Мазур, С. В. Пустовойт // Наука та інновації. – 2013. – Т. 9, № 3. – С. 59–72.
7. Пустовойт С. В. Стан інноваційної діяльності та тенденції розвитку технологічних парків в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Пустовойт, В. С. Петрук, І. О. Совершенна // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2013. – № 1. – С. 86–93. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eupmg_2013_1_10.pdf
8. Смородинская Н. Организация особых экономических зон в мировой и российской практике: концептуальные аспекты / Н. Смородинская // Вестник Института экономики Российской академии наук. – 2011. – № 3. – С. 16–36.
9. Савельев Є. В. Пріоритети у реформуванні української економіки / Є. В. Савельев, В. Є. Куриляк // Економіка України. – 2015. – № 5. – С. 79–89.
10. Федулова Л. І. Методологічні засади формування технологічних кластерів / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 61–73.
11. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми : моногр. / О. М. Алимов, О. І. Амоша та ін. ; [за заг. ред. В. І. Ляшенка] ; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – 798 с.
12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=60270>.
13. Інновації в Україні: європейський досвід та рекомендації для України. Т. 3. – К. : Фенікс, 2011. – 76 с.
14. Наукова та інноваційна діяльність у 2008 р. : стат. зб. – 256 с.
15. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р., № 40-IV (редакція від 05.12.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
16. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.

17. Лебедева Л. В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування [Електронний ресурс] / Л. В. Лебедева. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2664>.
18. Бизнес в Польше. Особые экономические зоны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://poland.allbusiness.ru/content/document_r_F9F131C0-1116-4C30-A995-BDA33C4D4756.html.
19. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р., № 1563-VI редакція від 05.12.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>.
20. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р., № 143-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-16/page>.
21. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 р., № 991-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.
22. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
23. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової [...]» від 28.12.2014 р., № 71-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
24. Ляшенко В. І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / В. І. Ляшенко. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – 668 с.
25. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю» від 8 жовтня, № 780-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/780-2012-%D1%80>.

Стаття надійшла до редакції 20 жовтня 2015 р.